

METAPHORIZATION IN PHARMACEUTICAL TERMINOLOGY

Eugenia Mincu

Assoc. Prof., PhD, "B.P. Hașdeu" Institute of Romanian Philology, Chișinău,
Moldova

*Abstract:*In the famous Platon's Dialogues is presented the essence of „name suitability”: „...naturally will exist, for every reality, a right suitability of the name”., „The right suitability of the name” in medical terminology focuses on ancient daily realities, on mythology, on folklore etc. The metaphorical thinking is part of the conceptual human system; is essential for our way of understanding, communication, learning, discovering and inventing. The metaphor is one of the most used modalities to shape the reality, and metamorphization is a cognitive phenomenon, which implies universal gnoseologic mechanisms to a conceptual level. Analogy and association between different conceptual categories are underlying cognitive metaphors. Metaphorical nominations are adjusted to medical terminological system and simultaneous impose their own system based on conceptual metaphorical models, offering to terms functional capacity.

Keywords: (de)nomination, metaphor, terminology, medicine, pharmacy.

Metafora este puntea dintre ceea ce știm și ceea ce vrem să știm. Warren K.Wake

Introducere. În faimoasele *Dialoguri ale lui Platon* este prezentă esența „potrivirii numelor”: „...ar exista în chip firesc, pentru fiecare din realități, o dreaptă potrivire a numelui” (Platon 1978: 251).

„Dreapta potrivire a numelui” în terminologia medicală se axează pe realități cotidiene antice, pe mitologie, pe folclor etc. Gândirea metaforică face parte din sistemul conceptual uman; este esențială modului în care ne înțelegem și înțelegem, comunicăm, învățăm, descoperim și inventăm. „Metafora este, mai întâi, un mod de gândire, apoi un mod de exprimare a cuvintelor”.

Esența metaforei rezidă în înțelegerea unei noțiuni prin intermediul termenilor care exteriorizează alte noțiuni. În lucrarea sa fundamentală *Încercare asupra semasiologiei limbii române* (1887), Lazăr Șăineanu se referă la creațiile metaforice, creații care sunt analizate și ca efecte ale generalizării (sau „limitării”) cuvintelor aparținând „primitiv” (= original) „limbii agricole”, „graiului ciobănesc”, celui „vânătoresc” și, respectiv, ale „scăderii sensului” prin scăpătarea desăvârșită a titlurilor și a rangurilor străine” (apud Dumistrăcel 1980: 127). Sistemicitatea limbii este condiția forte în transpoziția metaforică (*conduit metaphor*): la nivel de idee (esența „obiectului”); la nivel de expresii lingvistice (esența „recipientului”); la nivel de comunicare (actul de transmitere). Vorbitorul își transpune ideea (esența „obiectului”) în cuvânt (esența „recipientului”) și astfel, în comunicare, realizează *conduit metaphor* – auditorul extrage ideea/ „obiectul” din cuvântul „recipient”(Reddy *et al.* 1979: 284–310).

Cercetătorii în domeniu delimitează: **metafora conceptuală**, desemnând două funcții ale acesteia: **funcția cognitivă și funcția structurală**.

Analogia și asocierea între diverse categorii conceptuale stau la baza metaforelor cognitive. Nomenațiile metaforice se ajustează la sistemul terminologic medical și concomitent „impun propriul sistem axat pe modele metaforice conceptuale” (Arutiunova

1990: 15), oferind termenilor capacitate funcțională. **Așadar, metafora este una dintre cele mai uzuale modalități de a modela realitatea, iar metaforizarea este un fenomen cognitiv, care implică mecanisme gnoseologice universale la nivel conceptual.**

Doina Butiurca, în studiul *Lingvistică și terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele specializate* (Butiurca 2015: 81-83), vorbind despre caracteristica „motivată” a termenilor-metafore, se referă la:

a) motivarea internă, a termenului (de natură diacronică, în special, motivarea prin modelatori semantici; de natură sincronică, motivarea paronimică, omonimică etc.);

b) motivarea externă, axată pe relația între **obiect semnificat și formă semnificantă**.

În literatura de specialitate, la nivel ontologic sunt diferențiate categoriile:

a) **Metafora „esenței” și a substanței**. Cuprinde „lucrurile” omogene din uzul cotidian, care pot fi clasificate, diferențiate (calitativ și cantitativ), asociate etc.

b) **Metafora „spațiului limitat”**. Include evenimente, acțiuni, ocupații (activități), stări etc., care au loc într-un anumit spațiu, interpretat ca „recipient”.

Terminologia medicală abundă în termeni-metafore. Conform datelor prezentate de specialiștii, în domeniul medical sunt atestați 3 500 de termeni medicali-metafore, dintre care 1000 sunt termeni utilizați în domeniile anatomie și clinică (Ozginghin 2010: 3).

Istoria și cultura își formează metafora proprie. În Grecia antică, preva **metafora endocentrică**: cunoașterea de sine, raportată la microuniversul patriei. În cultura romană predomină **metafora exocentrică**, dictată de dorința de cunoaștere a noului prin cucerirea de noi teritorii. Creștinismul a generat **metafora „religioasă”**, axată pe „esența” omului între fizic și suflet, sunt preluate subiecte biblice etc. În Evul mediu, ia naștere **metafora „scârței”**, reflectare ierarhică a societății; mai târziu, **metafora poetică**, bazată pe ideea *Lumea este un teatru* (Shakespeare). Perioada renașterii creează **metafora „rațională”** (mecanică sau de laborator) ca posibilitate de cunoaștere a macrouniversului etc. (Vačkov 2015: 75-88).

Cercetătorii delimitează trei etape în procesul de metaforizare a unei unități terminologice (Lapinia 1988: 134-136):

Etapa I – selectarea cuvântului (limba comună/ termen dintr-un domeniu de activitate), în funcție de anumite criterii translingvistice:

a) Contextul empiric/ funcția comună a două obiecte eterogene: rolul lui *pylorus* (la greci, *pyloros*) era acela de a păzi intrarea în casa grecească/ romană – în context medical, *pylorul* „păzește”, controlează intrarea în intestin.

b) Identitatea/ coreferința: în Antichitate, *thorax*-uldesemna platoșa luptătorilor greci; în medicină, *toracele* definește „cavitatea situată în partea superioară a trunchiului”.

c) Trăsături distinctive: de la *agora* „piața supraaglomerată a grecilor” s-a format termenul *agorafob*. Piețele grecești se făceau în spațiu deschis, public. *Distincția semantică* a generat selectarea cuvântului uzual. În terminologia psihiatrică, *agorafobia* este „teama irațională de spațiile deschise” (Rusu 2013: 25-29).

Etapa a II-a – conceptualizarea. Cuvântul-sursă (de la care se transpoziționează semnificația) reprezintă „un model” de cunoaștere a noțiunii-receptoare.

Etapa a III-a – fixarea unității nominative (separarea semantică). Unitatea nominativă nouă deține o „valoare” nominativă independentă (o nouă definiție), obține statutul de termen și se integrează în sistemul funcțional terminologic.

Nu întotdeauna termenii-metaforă se înscriu în uzul terminologic. Descoperind *dioxidul de carbon*, olandezul Johannes van Helmont (1577-1644) îl numește *spiritus silvester* „spiritul pădurii”, pentru că este emanat în timpul arderii ghindelor de stejar. Numele zeului Mars (Marte), în medicina antică, denumea elementul chimic *Fe*; termenul *martialis* este sinonim cu *ferrugineus* etc.

În prezenta lucrare, propunem o clasificare a metaforelor existente în **terminologia medicală internațională**, care se referă la **metafora „esenței” și a substanței, metafora „spațiului limitat”,** dar și la **metafora „spațiului nelimitat”**:

1. **Metafora la nivel de microunivers (spațiul limitat, substanța).**
2. **Metafora la nivel de macrounivers (spațiul „nelimitat”, spirit).**

Terminologia farmaceutică: adevăr și mit

Potrivit unei legende, Alcuin (732-804) l-a întrebat pe ucenicul său, Carol cel Mare: „Ce este planta?” Acesta i-a răspuns: „Prieten al medicilor și lauda bucătarilor!”

I. Matricea metaforică, nivel de microunivers

1. Metafora ambianței

Arum maculatum este o plantă care simbolizează masculinitatea și feminitatea sufletului, numită „mariaj alchimic”. Frunzele și floarea amintesc formele „castronului și ale lamei”. Medicii antici o numeau *balaur mic*, dat fiind trunchiul plantei în formă de șarpe. Dioscoride considera că forma plantei indică efectul curativ al acesteia – antidot în mușcătura de șarpe.

Planta medicinală *Cyclamen europaeum* își datorează numele rădăcinilor sale, asemănătoare unui bulb „în formă de cerc”. Dioscoride menționa efectul afrodisiac al plantei, descoperit empiric; căprioarele și mistreții dezgropau și consumau rădăcinile acestei plante. Cultivatorii acestei plante sunt numiți *ciclamini* „destinat bărbaților”.

De la latinescul *salvia* „sănătos” derivă *salvia*, planta cunoscută din Antichitate ca cea „care dă sănătate”; extractul de plantă se punea în pastă de dinți, în unsoarele antiartritice etc.

2. Metafora antropologică

Termenul *valeriană* (= odolean) este atestat începând cu secolul al X-lea. Se presupune că ar fi provenit de la verbul latin *valeo, ēre* „a fi sănătos”. Unii lingviști susțin că are la bază numele medicului *Plinius Valerianus*, considerat „un om foarte sănătos”.

În 1753, botanistul Carl von Linné introduce termenul *nicotină*, de la numele lui Jean Nicot, care, în 1560, aduce la Paris primele semințe de tutun.

3. Metafora axată pe similitudinea „stărilor”: denumirea plantei medicinale *urzică* s-a format de la verbul latin *uro, urere* „a frige, a arde”. Planta „arde” și „frige” la atingere.

Termenul *sabur* (= *aloe*) este de origine arabă *sabr* „răbdare”. Saburul, o plantă rezistentă nepretențioasă, este considerat simbol al răbdării.

II. Matricea metaforică, nivel de macrounivers

1. Metafora ambianței

...*Vivat Academia* din imnul *Gaudeamus igitur (Să ne bucurăm)* face trimitere la mitologia greacă. *Academus* este proprietarul plantațiilor de măslin, numite, după moartea lui, *Academia*.

În terminologia internațională, termenul slavon *pelin* are echivalentul de *Artemisia vulgaris* (< gr. *artemisia* „sănătos”), plantă numită în cinstea zeiței *Artemis*, zeița pădurilor, virginității, fertilității. Zeița este reprezentată ținând în mâini *arcul* și *săgeata*; anume de așa formă sunt frunzele pelinului.

Termenul *Erythraea centaurum* are la bază mitul antic. Centaurul *Chiron* și-a vindecat cu această plantă rana, provocată de săgețile otrăvite ale lui *Hercules*.

Panax Heraklios este denumirea plantei *panaceu* (< gr. *panacha* „panaceu”). Se presupune că are la origine numele zeiței vindecării *Panacheia*, care avea o tinctură „atotmăduitoare”. În medicină, termenul *panaceu* (< gr. *panakeia* < *pas* „tot” + < gr. *akos* „medicament”) este „medicamentul despre care se credea odinioară că vindecă orice boală”: ulcere, tuse, dureri de diverse etiologii, mușcături, contracții etc. Planta se mai numește și *Galbănum*, deoarece are florile galbene.

Panacheia este una dintre fiicele lui *Asklepios*, semizeu, primul care a practicat arta medicală pe pământ, fiind ucenicul centaurului *Chiron*. Alte fiice ale lui *Asklepios*, care indică anumite etape, principii ale *ars medica* sunt: *Iaso* – zeița recuperării; *Aceso* – zeița restabilirii; *Meditrina* – zeița longevității și *Aglai*a – zeița frumuseții naturale.

2. Metafora antropomorfică

a) Denumiri de preparate medicamentoase

Termenul *atropină* „alcaloid extras din mătrăgună, măselariță, laur etc., folosit împotriva spasmelor și ca dilatant al pupilei etc.” s-a format de la *Athropos* cea „neînduplecată”, o femeie cu o foarfecă în mână, care stabilea modul în care omul va muri. Echivalentul în mitologia romană este *Morta*.

În mitologia greacă, *Morpheus* (din greacă „acela care preface, formează”, de la *morphe* „forma”) este zeul viselor, fiul lui *Hypnos*. *Morpheus* avea capacitate de a se metamorfoza luând înfățișarea altor oameni și de a apărea în vise. El dormea „pe un pat de abanos într-o peșteră întunecată, înconjurată cu maci”. Drogul *morfină* „substanță alcaloidă extrasă din opiu, întrebuițată drept calmant, narcotic sau stupefiant; morfiu” creează condiția visului.

b) Denumiri de plante medicinale

Potrivit legendei, *macul* (*Papaver somniferum*), floarea somnului și a uitării, este creat de *Morpheus*. La grecii antici, zeii *Hypnos*, *Demetra* etc. sunt reprezentați având în mâini spicul și căciulia de mac, simbol al belșugului. O altă etimologie face trimitere la orașul *Mekone*, numit și „orașul macului”. În industria farmaceutică, *macul* este sursă de extragere a morfinei. Grecesul *mekon* este etimologizat din sanscritul *mah* „mare” sau din *megmi* „a dormi”.

Cuvântul *mentă* „plantă erbacee perenă, cu frunze pețiolate, acoperite cu peri, cu flori mici, trandafirii, și cu miros plăcut, folosită în scopuri medicinale și în calitate de condiment” este de origine greacă; de la *Minthe* (< gr. „plantă bună”), nimfă, transformată de zei în plantă. În Roma antică se considera că mirosul de mentă mărește randamentul intelectual; în timpul lecțiilor, tinerilor „învățaței” li se recomanda să poarte pe cap o coroană din frunze de mentă.

Ruscuța este o „plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori de culoare roșie (*Adonis flamma*)”; *ruscuța-de-primăvară* este o „plantă otrăvitoare caracteristică vegetației de stepă (*Adonis vernalis*)”; *ruscuța-de-toamnă* este o „plantă anuală cu flori de culoare purpuriu-închis (*Adonis autumnalis*)”.

Termenul *adonis* este de origine feniciană și avea, inițial, sensul de „domn, stăpân”. La vânătoare, *Adonis* este rănit mortal de un mistreț. La dorința unei zeițe îndrăgostite, din sângele lui *Adonis* au răsărit flori roșii – *adonis vernalis*, numite și „floarea cucului”. În memoria lui *Adonis*, zeița hotărî să se facă serbări, numite *adonii*: *Adonis vernalis* „vreme călduroasă, belșug de recoltă” și *Adonis autumnalis* „sfârșitul verii, frunzele sunt purtate de vânturile toamnei” sau „floarea vântului”. *Adonis* este simbolul perpetuării naturii (moarte/ înviere). În farmaceutică, din planta *adonis* se prepară remedii pentru bolile de inimă.

b) Denumiri de ingrediente

Termenul *venin* provine de la latinescul *venenum*, *i, n*, format de la *venus* „dragoste, iubire” (*Venus*, zeița iubirii). Inițial, cuvântul *venin* avea sensul de „băutură fermecătoare, de dragoste, iubire”, iar mai târziu a căpătat sensul de „otravă, substanță toxică”. În terminologia farmaceutică, *veninul* este „substanță toxică secretată de glandele unor animale (șerpi, insecte sau arahnide) și de unele plante ca mijloc de atac sau de apărare, ori preparată de om (din plante otrăvitoare)”.

3. Metafora sacrală

Se spune că *busuiocul* a fost utilizat inițial în prepararea parfumului regal; de aici și cuvintele latinești *basileus*, *i, m* „rege” și *basilicum*, *i, n* „regal”. Potrivit altui mit, busuiocul vindeca rănille provocate de un monstru (jumătate șopârlă, jumătate dragon). Această legendă

face trimitere la o altă etimologie – latinescul *basilicus*, *i, m* „dragon”. În Antichitate, busuiocul se considera un antidot perfect împotriva veninului. Denumirile populare sunt *șopârliță*, *tămâios* etc.

Dafna este numele frumoasei fiice a zeului râurilor *Peneu*, care, conform legendei, urmărită de *Appolo*, se aruncă în apă fiind acoperită cu crengi, cu ramuri, iar din frumusețile ei au rămas *frunze verzi de laur (dafin)*. Pentru poeți, *Dafna* semnifică „palida lumină a aurorei, care se pierde în lumina dimineții”. În Antichitate, *laurul*, arborele veșnic verde (< *laus* „onoare, laudă”), era simbolul slavei, al biruinței, al măririi.

Termenul *Mur-druidhcann* este denumirea internațională a *brusturelui* (în popor, *urechea bouului*) care, în interpretarea galică, înseamnă „întristarea druzilor” sau „difuzor al tristeții”, fiind folosit de druzi ca antidepresiv, remediu de dispersare a energiei negative.

Din Antichitate, *tătăneasa*, cunoscută sub numele de *Knitback*, este folosită în fortificarea articulațiilor. R. Macbel denumește această plantă, dat fiind efectul său curativ – *knitbone* „conector de oase”.

Mușețelul (= *Matricaria recutita*, *Anthemis romăna*, *Chamaemelum romănum* etc.), denumit și *romaniță*, este utilizat în arta vindecării din Antichitate. Se presupune că este un diminutiv al cuvântului *mușat* din dialectul macedoromân „frumos”, în latină *formōsus*. Sinonimul *romaniță* are la bază adjectivul *rōmāna*, *us*, *um*. Unii cercetători fac trimitere la egipteni, care au dedicat această floare *Zeului Ra*, zeul soarelui. De aici se presupune că vinedenumirea de *romaniță*, floarea fiind considerată un dar divin – are forma soarelui și tratează chiar și prin aromă.

Concluzii. „Creativitatea” terminologică în procesul de „dreapta potrivire a numelui” în medicină se axează, în special, pe metaforizare ca fenomen cognitiv, care implică mecanisme gnoseologice universale la nivel conceptual. Esența metaforei rezidă în înțelegerea unei noțiuni prin intermediul termenilor care exteriorizează alte noțiuni. Analogia și asocierea între diverse categorii conceptuale stau la baza metaforelor cognitive. (De)nomațiile metaforice se ajustează sistemului terminologic medical și concomitent „impun propriul sistem, axat pe modele metaforice conceptuale”, oferind termenilor capacitate funcțională. S-a propus o clasificare distinctă a metaforei medicale, axată pe metafora „esenței” și a substanței, metafora „spațiului limitat”, metafora „spațiului nelimitat”, delimitând: a) metafora la nivel de microunivers (spațiul limitat, substanța); b) metafora la nivel de macrounivers (spațiul „nelimitat”, spirit).

BIBLIOGRAPHY

Arutiunova 1990 = Надежда Арутюнова, *Метафора и дискурс* în Теория метафоры, Москва, Прогресс, с. 5-32.

Butiurca 2015 = Doina Butiurca, *Lingvistică și terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele specializate*, Iași, Institutul European.

Dumistrăcel 1980 = Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Lapinia 1988 = Э. А. Лапиня, *Метафора в терминологии микроэлектроники*, în *Метафора в языке и тексте*, Москва, Наука, с. 134-145.

Ozinghin 2010 = Михаил Озингин, *Роль метафоры в структурировании и функционировании русской медицинской терминологии*, Автореферат дис. канд. филол. наук. Саратов, Диссертации по гуманитарным наукам <http://cheloveknauka.com/rol-metaforoy-v-strukturirovanii-i-funktsionirovanii-russkoy-meditsinskoy-terminologii>.

Platon 1978 = Platon, *Opere*, vol. III, traducere de Simina Noica, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Reddy 1979 = Michael J. Reddy, *The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language*, în idem Andrew Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*, Cambridge, p. 284–310.

Rusu 2013 = Valeriu Rusu, *Dicționar medical*, ediția a IV-a revizuită și adăugită, București, Editura medicală.

Vačkov

2015

=

Иван Вачков, *Возможности метафоры в сказкотерапевтической работе с взрослыми* în *Электронный журнал «Клиническая и специальная психология»*, 2015, том 4, nr. 1. С 75-88. ISSN: 2304-0394 (online) E-journal «Clinical Psychology and Special Education» 2015, vol. 4, no. 1, p. 75–88. (19.07.2016).